

BELÉN EN SUSCASTROS CAMIÑO DE BEGONTE

Teño o vicio ou a virtude, ¿quen sabe?, de pillar autoestopistas cando viaxo. O catorce de decembro fíxome o sinal de autoestop, nun kilómetro impreciso da Nacional VI, unha parella de mozos que semellaban recién casados pola súa mirada limpa dos corazóns virxinais.

Foi a carón do letreiro de Suscastros. Suscastros ven cadrando entre o Bierzo e Cabo Prior pola banda de Corcubión. Tamén podería chamarse Miñotelo; pois todo el é ribeira miñota, desde Fonmiñá ate a Guarda.

O mirar de ambolos dous mozos era todo luz e o seu falar aplomado era un drenaxe linfático do espírito. A súa conversa trocou tódalas miñas presas, –que non eran poucas–, en solaz reconfortante.

Expresábanse correctamente en galego; pero o seu acento non era nin o de Noia, nin o de Fonsagrada, nin o da miña Terra Chá. E isto de non poder situalos pola fala, deu lugar a que lles preguntase pola súa procedencia, adiantando, iso sí, algo de min mesmo para infundir confianza:

–Eu viaxo aínda ben e coñezo os falares territoriais de moitos sitios... ¿Vosoutros igual non sodes de por aquí, ou estivestes fóra?

–Nós somos de aquí e de acolá, –responderon–. Somos de tódolos sitios e non somos de ningures.

A evasiva fíxome pensar que non debería mete-lo fuciño onde non me chaman; pero tamén cavilei que, se ocultaban a súa identidade xeográfica, o mesmo eran inmigrantes ilegais. Así que proseguín:

Se estades clandestinos, non teñades medo; que non penso denunciarvos. E, se tedes dificultades económicas, podo poñervos en contacto con Cáritas.

¡Ah! Esquencéuseme dicir que a moza estaba en cinta e parecía levar con gozo a súa preñez xa ben adiantada.

A miña plática contestaron:

–Non somos inmigrantes nin emigrantes, nin temos paradeiro fixo; porque somos de Calquera Sitio. Nin temos tampouco dificultades económicas, debido a que o noso traballo é un dos máis fermosos; anque, se hemos de dicilo todo, non sempre goza do aprecio e recoñecemento que merecería por parte da sociedade.

–Iso pasa con moitos traballos, –comentei eu–. ¿A que vos dedicades, logo, se non é moita a pregunta? ¿Non seredes asistentes sociais?

–Somos instaladores de belenes–, respondeu o home en son de quen non se dá moita importancia.

–Logo, fariades cursiños de decoración; porque, para instalar belenes fóra da casa, haberá que estar titulados. ¿Sodes decoradores profesionais?– preguntei.

–Non. Somos máis ben restauradores–, respondeu ela.

Non entendín nada e tampouco puideron evitar botarlles outra ollada polo retrovisor. Os seus rostros infundían ternura e confianza, de maneira que proseguín:

–Neniña, ti, no estado en que te atopas, non debías andar facendo traballos que che esixen andar encrequenada ¿Non ves que podes malogra-la criatura?

Fixo un aceno de sorrir, e desconcertoume dicindo:

–Eu desembarázome en cada belén que instalamos. Esta mesma noite desembaraceime en Suscastros.

Parecían moito máis cordos ca min. Así que comencei a pensar se non estaría empezando eu a desvariar. Debéronse traslucir as miñas angurias internas na miña faciana; pois, cando se atoparon os ollos dos tres no retrovisor, eles fitábanme con moita compaixón. O home, con inmensa comprensión para a miña cortedade, preguntoume:

–¿Quere que lle expliquemos o que pasou en Suscastros?

–Agradeceríavolo moito, se non vos importa–, supliquei.

–Pois, verás, –seguíu el–. Chegamos onte á noite e dirixímonos á taberna do Eleuterio e da Rosa... Suscastros foi grande noutros tempos.

Contradicíu sen autosuficiencia a muller: Suscastros sigue sendo grande; pois bótase moito por fóra dos seus lindes xeográficos; xa que tén veciños afectivos en Xenebra, Buenos Aires, Sydney, Singapur e Baracaldo. Os de Suscastros pásalles coma ós de Galilea: vecéllaos a saudade á súa terra, “que deita leite e mel”.

–É certo, –aceptou o home e proseguíu–. Na taberna estaba o Elías facendo solitarios cunha baralla encoirada de cantos desfreados. O Elías xa coñece as sotas polos guantes e os caballos polas ferraduras; pero en realidade ese libriño de só corenta follas para el non pasa de ser unha boa desculpa para ficar pechado en sí mesmo; pois, desde que lle morreu de tise gallopan-

te a única moza que tivo, , vive en perpetua lúa de mel co seu exclusivo relembro morno. A súa afectividade sofre de fixación inmutable nos preparativos da voda.

Corrixíu a muller: –Mais ben dirás: sufría. Pois, a pouco que falaches con él, ben viches que che ofreceu o traballo que lle ofreceran a el, coa desculpa de que prefire seguir de xornaleiro, que así goza de máis liberdade. E tamén foi dos que máis se preocuparon de relousar a casa pequena do Ricardo para que tivesemos onde meternos co nenño. Ademais, a estas horas paréceme que xa está matinando en facerlle as beiras á Gabriela; porque lle chegou moi adentro aquilo que lle dixemos de que a súa antiga moza tería felicidade máis plena se o vía a el feliz e non tristeiro e ensumido en si.

–É fermoso, –dixen eu–; pero coidaba que vos axudaría a instala-lo belén na taberna; ¿ou non o instalastes alí?

–¡Claro que nos axudou! –exclamou o viaxeiro–. El foi o primeiro que tratou de falar con outros veciños que colaborasen a relousa-la casa do Ricardo. Este Ricardo tamén axudou o seu e iso que cando chegamos tiña unha melopea moi graciosa; pois quería por encima de todo que a miña muller tomase unha copa de anís. Desde a súa ebriedade filosófica consideraba que unha muller bebendo man a man con el na taberna do seu pobo é o signo máis sublime da liberación femenina.

Interrumpíu a muller: —A min deume pena; porque, segundo nos dixeron, bebía para afoga-la señardade que lle producíu que o seu único fillo deixase a casa patrucial para irse de conduc-

tor de autobuses urbáns en Hernani. Polo visto tanto o bo do Ricardo coma a súa muller traballaron moito, apezaron leiras e pasárona estreita para que o seu fillo puidese vivir da labranza máis a gusto ca eles; pero nin con esas. El tivo que romper co pasado para ter futuro.

Pasabamos por diante dun bar emprazado á beira da estrada. Reducindo aínda máis a marcha do automóvil, pregunteilles:

–¿Queredes baixar e tomar algo? ¿Non, tedes que ir ó servicio?

–Non, gracias. Imos moi ben e, sen necesidade, non acostumamos a gastar, que hai moita xente que carece do imprescindible.

Como para xustificarme, dixen:

–Está ben; pero os dos bares tamén teñen que vivir... ¿Ese tal Ricardo tamén está só, ou está casado?

Estao, –respondeu el– cunha boa muller, anque un tris cismela e algo lareteira. Sofre moito polas bebedelas do home e porque este non ceda en permitir que o fillo volva a dar unha volta pola casa. Ela foi a que nos ofreceu a casinha pequena e sen cobrarnos nada de aluguer. O home, de entrada, aparentaba preferir que non se relousase e que caese nunha pila.

–Si, –volveu a completa-la viaxeira–; pero tampouco tardou en deixarse convencer de perde-la ilusión é coma morrer antes de tempo e emborracharse un día si e outro tamén non se diferencia moito de vivir enterrado nun bocoí... Á noite, cando chegamos non parecía ter máis razón para vivir que o beber; pero pola mañá, antes de sairmos, escachelou alí mesmo na taberna un vaso de dura-lex mediado de tinto, tra-

tando de demostrarse a si mesmo e a todos que xa non é o bardallas da véspera... Deixar a ver o que persevera.

Eu non atinaba a relacionar con coherencia toda a endrómena que me viñan contando coa profesión de ser instaladores de belenes; pero tampouco quería preguntar directamente para non quedar por pouco agudo, así que lancei unha pregunta indirecta:

-¿E dicides que o Ricardo ese tamén axudou a instala-lo belén? Pois... non creo que estivese en moi boas condicións...

-Axudou moito, -responderon os dous a coro-. Foi o que fixo máis esforzo e puxo máis coraxe.

Decidínme xa dunha vez a non andar con máis voltas e ataquei de fronte: -Pero imos a ver, ¿instaláste-lo belén na taberna, si, ou non?

-Instalámolo na taberna e en todo Suscastros.

-¿En todo Suscastros?

-Si, en todo Suscastros, e na taberna tamén; poque Eleuterio, o dono, que non volvera a desfrunci-lo ceño desde que hai vinte anos enterrou a coraza que levaba sobreposta e que tanto lle tiña feito matinar á súa muller en se enterraría coa nena o corazón, e case profilla ó neniño que naceu na súa casa. Quedaba pensando en facer unha festa de sete estalos o día do bautizo; porque aceptou se-lo padriño e que se lle poña ó neno Uxío, en memoria da neniña que se malogrou.

Non tiven máis remedio ca arrimar para o arcén e frea-lo coche. Revireime cara o asento traseiro e no límite do desconcerto preguntei:

-Pero..., ¿pode saberse de que belén e de que neno falades? ¿Non estaredes por volverme tolo?

Falamos do noso Neno e do Belén de sempre, -respondeu a muller-. ¿Non lle dixemos que eu desembarázome en cada Belén que reproducimos?

-¿E as figuras?

-Xa estaban en Suscastros. Nós non tivemos máis ca axudarlles a impregnarse do Espírito de Belén descubrindo a presenza do Neno.

-¿E había castelo?

-Había varios; pero esborrexeron cos anos e coa liberación.

Agora xa comenzaba a entender. Deume que facer. Só me quedaba unha pregunta antes de prosegui-la viaxe: -¿Podédesme dicir que foi dese neno que falades? ¿Deixástelo alí?

-Xa era veciño de Suscastros desde hai dous mil anos. Só había que axudar a descubri-lo de novo.

Seguimos viaxe cara a Begonte, onde tiña unha cita co señor cura para facerlle unhas preguntíños sobre o belén desta vila que tamén é Suscastros.

PARADA EN BEGONTE, DE CAMIÑO DE SUSCASTROS

O domingo pasado comprometérame, se Deus quería, a seguir relatando algunhas conversas máis que mantivemos os dous misteriosos viaxeiros que recollera á saída de Suscastros e eu. Recordaredes que os pillara facendo autoestop o día catorce de decembro. E, ó longo da viaxe, desconcertáranme máis dunha vez sen mala intención por parte deles. Despois de que me deixasen ben aclarado como fora o asunto de instala-lo Belén en Suscastros, tratando de atallar, metémonos por Trasmontes. Durmiron unha miaxiña; porque a noite anterior pasáran en vixía e, en canto despertaron tampouco falamos moito; pois adicámonos principalmente á contemplación dos vales e valgadas nos que a remates de abril se misturan as sombras alongadas dos amieiros e as recordadas dos salgueiros cos arrechouchíos armoniosos dos reiseñores e as brincadelas fuxidías dos carrizos.

Doutra banda, non era preciso que falásemos nós. Falaba a auga dos cen regatos rixosos e riseiros, fillos e netos do patriarca Miño. O Miño tamén atravesa Suscastros. E Suscastros non sería Suscastros sen o Miño venerable.

Ó chegar a Begonte díxenlles:

—Teño que parar aquí un pouquiño, que quero falar unha palabriña con Xesús, o cura. Nestas datas o máis seguro é que estea no Centro Cultural que leva o nome de seu irmán; porque alí está instalado o belén electrónico e el, Xesús, é o canteiro oficial deste belén.

Sorriu a muller viaxeira e aclaroume:

—Canteiro é pouco... Este cura é arquitecto constructor de fermosas casas do país nas que conviven a fantasía co respecto pola paisaxe.

Seguindo, por seguir, e na incertidumbre de cal sería a súa nova saída, según eu:

–Don Xosé, o seu irmán e antecesor nesta parroquia, foi o promotor deste belén. El sempre quixo para Begonte algo distinto e remexía Roma con Santiago para conseguilo como fose... Foi unha gran perda que se perdesse novo.

Agora intervú na conversa o mozo:

–Non foi tal, que ninguén se perde de todo. Só houbo que trasladalo á Igrexa Triunfante; porque había alí necesidade dun crego con amigos para “caciquear” nos Organismos Oficiais axudas en ben dos outros... Xa de seminarista tiña moito carácter e ós oito días de tomar posesión na Triunfante, tamen foi elixido, por unanimidade, arcipreste vitalicio dos Principados e Potestades.

–¿Pero como sabedes vosoutros todo iso?–, preguntei.

–Porque somos de Aquí e de Acolá, como xa lle dixemos. A maior parte do tempo pasámola no Alén; pero desde primeiros de decembro baixamos instalar belenes.

–¿Queredes, logo, vir comigo ver este Begonte?–, volví a preguntar.

–Non, que este xa o coñecemos moi ben e fainos falla o tempo. Neste ano aínda non rematamo-la tarefa... Este belén tamén o instalamos nós hai vinte anos. Foi o mil novecentos setenta e dous. Xeara moito aquel ano; pero aquí non se fixo nota-la xeada; que a derretía a fogaxe coa que se traballaba.

Medio receoso, non tiven máis remedio ca dicirlles:

–Fíxenvos un favorciño traéndovos de valde no coche cruzando vales e montañas... Paréceme

algo descortés que agora, en paga, tratades de rirvos de min... ¿Como habiades de instalar vosoutros este belén hai vinte anos, se aínda non tedes vintecinco?

–Disimule, que en ningún momento tivemos intención de magoar; pero, do mesmo xeito que somos de Aquí e de Acolá, tamén somos de Onte e de Hoxe. Nós temos máis de dous mil anos.

Volví a revirarme no meu asento dianteiro e sen miramentos chanteille-la vista nos seus rostros. Non fun home a descubrir nin unha mala engurra. De xeito que xa desistín de seguir con máis debaneos e tratei de cortar:

–Pois eu vou apear para preguntarlle ó cura, Xesús, algúns datos sobre as orixes desta obra única en Galicia e pouco repetida no resto do orbe. Quero saber quen lle axudou a seu irmán, D. Xosé, que ando a facer un traballiño sobre belenes irrepitibles.

Sen perde-lo aplomo falou o home: –Os que máis nos axudaron foron: o Varela, que é un creador de figuras e movementos acompasados; a súa muller, Pilar, que anainaba polas noites no seu colo as figuras para que medrasen máis apresa; o Dionisio, que tiña unha fábrica de luz na imaxinación e deixou en herdanza ó actual electricista, Xosé Antón, caixóns e caixóns repretos de voltios e quilovatios; o Ramiro; o Sito; a Xosefina; o mesmo Xesús... ¿Quere sabe-los nomes de todos?... faríanos falla media tarde para enumeralos.

–¿E con tanta xente, que tivestes que facer vosoutros?–, según preguntando a ver se os achataba xa dunha vez.

–Nós, coma sempre, puxém0-lo Espírito do Belén e ademais trouxém0-lo melón de Xudea.

É un melón especial, no que se cría e se conserva por moito tempo a solidariedade, que, falando en cristián, dise: fraternidade humana e humanizante, que, polo Deus feito home, fai ós homes máis divinos.

Non entendín moito; pero pareceume intuír que nas súas palabras había unha mensaxe dignificante e ilusionante. Quedeime uns momentos cavilando; mais, como xa non estaba para moitos debaneos mentais, pois conducira varias horas, optei por seguir xogando o meu xogo de metelos en apretos:

–Falouse antes de Organismos Oficiais... Teño entendido que xa desde os comezos colaboran con este belén... ¿Non vai iso en contra do Espírito do Belén ordinario que pasou tan despercebido para a Oficialidade Imperante?

Houbo un pequeno silencio e, logo, falou el:

–Colaboraron e colaboran persoas representativas da Caixa Galicia, da Rural, da Diputación Provincial, do Axuntamento de Begonte, do Ministerio e Consellería de Cultura, de Política Lingüística... Non colaboran os Organismos, colaboran as persoas a eles vencelladas.

Parecían moi sinxelos; pero, se os apertaban eran moi capaces de manexar con soltura os distinguos e contra distinguos da linguaxe escolástica dos xerarcas. Ben seguro que ese era o xogo deles en resposta ó meu... Cavilei para min: “vese que coñecen a tódolos de aquí; pero vaia que non coñecen ós de fóra. Animado por este pensamento pillabán, lancei a ver se picaban:

–¿E que pinta en todo isto o Xulio Xiz, que non é begontino? El vese que coñece este belén coma a propia palma da man a xuzgar polo libro que escribiu. ¿Tamén axudou a instalalo?

Sen case darme tempo a rematar, respondeu ela moi resolta:

–¿Quen sabe a de cousas que non serían na provincia sen o Xiz! El é dos que están. Cando finou o seu amigo, don Xosé, perdeu horas de sono temendo que non lle sobrevivise a súa obra. O Xiz é unha especie de rei Midas ou rei Mago que troca en ben canto matina. El é o artífice dos concursos que xiran darredor deste belén e unha especie de enlace que chega máis aló de Suscastros.

–Pode ser; pero os concursos son publicidade e iso tampouco está moi acorde co Espírito do Belén, –retruquei.

–No Belén Orixinario, –volveu a falar ela–, conforme á fermosísima dramatización do Evanxeo de Lucas, a publicidade fixérona os mesmos anos que despertaron ós pastores... Pero, neste caso, os concursos tamén configuran o Belén; pois son reflexións que axudan á reflexión sobre o Misterio que partiu en dúas á historia. ¿A vostede parécenlle mera publicidade estas palabras dun poema premiado de Pilar Campo: “¿Xesús de Nazaret! / mil novecentos oitenta e cinco anos / vestido de nós, andando a historia, / home na rúa, con sangue e sombra, / alongando unha man cara o vaso da vida”.

Desconcertado e admirado unha vez máis, non tiveron máis remedio ca volver a indagar:

–Admito que estivesedes nas orixes; pero... ¿como podedes coñecer ese poema trece anos despois?

–Nós nunca esquecemos un belén instalado, e, o mesmo tempo que creamos outros, reparamos os xa feitos; pero, ademais, tódolos poetas, se o son de verdade son nosos amigos porque os

poetas son os que mellor sinten o Espírito da Vida feito carne de Neniño en Belén.

—¡Home! Logo relacionarédesvos no Alén con Anxel Fole.

Sorriron de novo ambos e dous. Logo seguíu el:

—¡Madia leva! Fole, Cuevillas, Cunqueiro e Pimentel son os que nos compoñen panxoliñas demandadas mesmo por non crentes. Fole, ademais é o comendeiro de anainar ós inocentes do Limbo con historias á luz do candil.

Xa para rematar, pois comenzaba a anoitecer, fixen a pregunta máis sofisticada:

—¿Cal é o truco para que tódalas figuras se movan acompasadamente, de xeito que, sen deixar de ser cada unha ela mesma, resulte enriquecido o conxunto comunitario?

—Non hai truco. É que o Varela é un verdadeiro creador, que infundiu vida ós cesteiros, zoqueiros, mataporcos, afiadores, muiñeiros, serradores, viñoteiros, fiadoras, lavandeiras, alfareiros, amas de cría..., mediante unha almiña en forma de motor e diferencial. ¿Pero vaia que non sabe vostede que hai figuras que se moven sen motor?

—¿E iso?

—Iso é posible gracias á enerxía vital que desprenden os milleiros de visitantes e, sobre todo, gracias á vitalidade da Vila e Concello de Begonte; xa que, cando todo un pobo, impulsado polo Espírito de Belén, toma algo como seu distintivo de identidade, prodúcese un magnetismo enerxético capaz de move-lo inanimado... E se non lle parece mal, dado que vostede tén que parar aquí, ímonos apear para seguir facendo autoestop, que queremos chegar antes das doce da noite á Coruña a ver se somos capaces de

instalar alí un belén urbano; aunque este ano non vai ser doado; porque nos pillou a dianteira o teimoso Herodes revestido de irresponsabilidade e coroado de deixadez. Si, entrou coma un furtivo na noite por tras da Torre de Hércules.

Antes de despedirnos non podía resistirme a saber quen eran os meus misteriosos viaxeiros; de maneira que soltei o que teño por costume nestes casos:

—Pois, cousa que eu poida, xa sabedes; pero tamén me gustaría saber quen sodes, por se un día volvemos a atoparnos. E se por aí nos atopamos e paso de largo, avisade, que son moi despistado para os rostros.

Miráronse con moita ternura ós ollos e foi o home o primeiro en presentar:

—A miña muller é a Máis Graciosa. A Chea de Gracia.

Logo, mirouno tamén ela chea de cariño e dixo:

—O meu home é o Xusto, o Bo. Graciñas pola viaxe.

Cando me volví para abri-la porta de trás do Kadett, xa non estaban. Sentín vergoña de que me tratasen todo o tempo de vostede. Logo achegueime ó belén e non atopei en min nada que preguntar; pero, contemplando todo o conxunto, ben me decatei de que alí no Centro Cultural “Xosé Domínguez” estaba todo Suscastros reducido a medio tego de superficie. Un Suscastros que, lentamente, pero con firmeza e esperanza, vai mellorando ano tras ano, incorporando ora arcos da vella, ora aparición de anxos, porque o Belén enraizado en calquera dos milleiros de Suscastros sempre é proxección renovada de futuro.